

DIT IS DE
PLAATS

Edel Maex

DIT IS DE PLAATS

Over zen, mindfulness en mededogen

www.lannoo.com

Registreer u op onze website en we sturen u regelmatig een nieuwsbrief met informatie over nieuwe boeken en met interessante, exclusieve aanbiedingen.

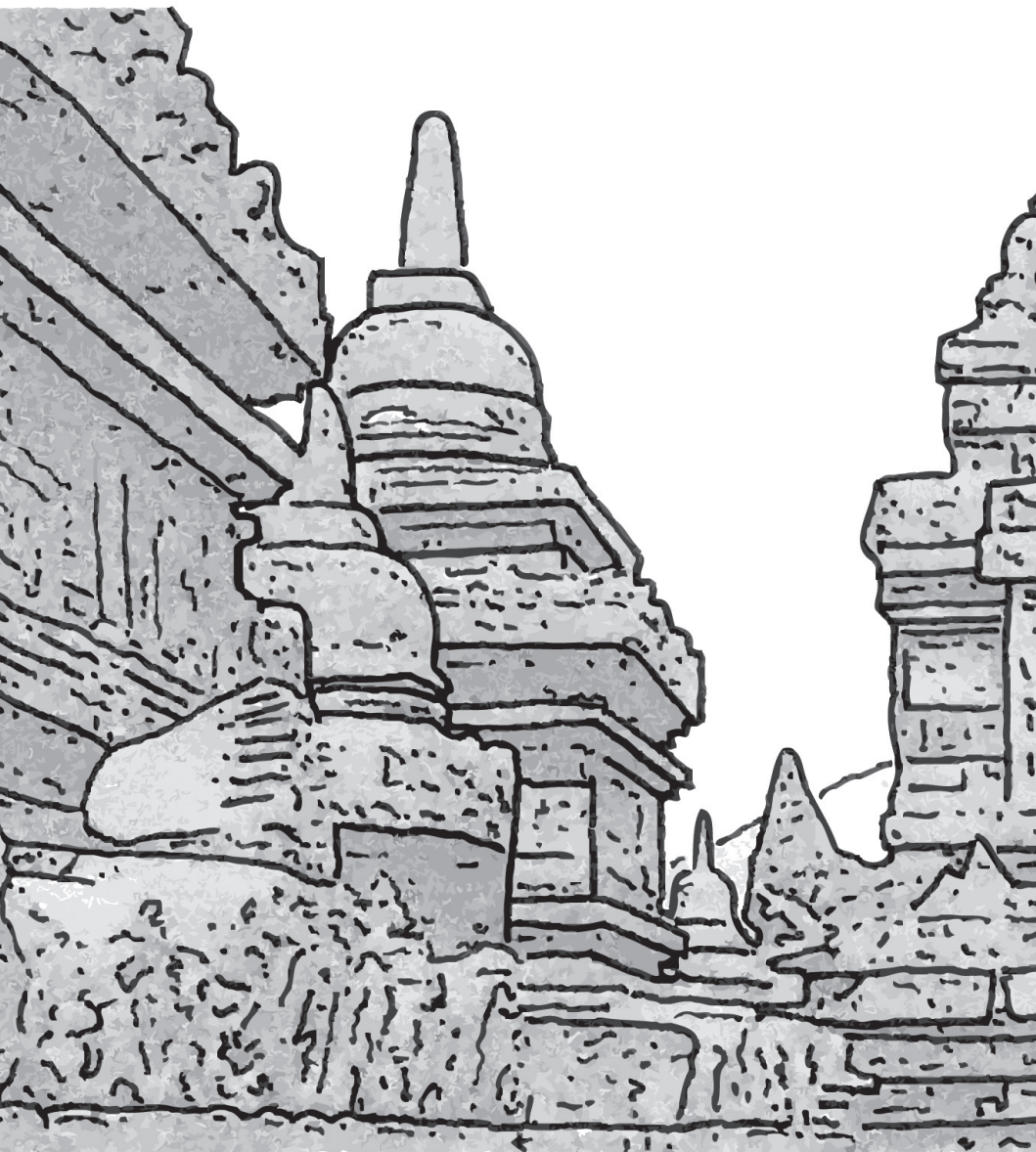
VORMGEVING Studio Lannoo en Keppie & Keppie
OMSLAGFOTO Edel Maex
TEKENINGEN BINNENWERK Philippe Decaluwé

© Uitgeverij Lannoo nv, Tielt, 2013 en Edel Maex
D/2013/45/445 – NUR 718/726
ISBN 978 94 014 0947 6

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUD

Voorwoord (door Ton Lathouwers)	9
Inleiding	17
Het perfecte pad	
Een veelheid aan praktijken	22
Zen, mindfulness en het perfecte pad	28
Mutual inquiry	34
Dit is de plaats	
Avatamsaka Sutra	42
De tekst	46
Het grote mededogen	49
Waarachtige betrokkenheid	53
De grote geloften	58
De oceaan van ontstaan en vergaan	62
De gehele werkelijkheid als één enkel wezen	68
Alle dimensies van de werkelijkheid	75
Vervuld van mededogen	81
Jezelf volledig tot uitdrukking brengen	87
Raken aan de grond der dingen	91
Voor allen	95
Van boeddha tot boeddha	
Mindfulness en boeddhisme	100
Leerling en leraar	108
Vertrouwen, resonantie en respect	114
Is meditatie gevaarlijk?	
Wat is meditatie?	123
Wat is gevaarlijk?	125
Meditatie is helend	130
Tot slot	133

VOORWOORD

Met het schrijven van dit boek, waarin de Avatamsaka Sutra centraal staat, heeft Edel Maex een helder licht laten schijnen op een richting van het boeddhisme die in het Westen tot nu toe weinig bekendheid had, maar die in het Oosten – zeker qua omvang – zeer indrukwekkend is. Deze richting is hiermee een stuk dichterbij gekomen en dit feit alleen al is van groot belang.

Het gaat hierbij om het Chinese boeddhisme, ook het Chinese chanboeddhisme, waartoe ik zelf behoor, dat in het Westen het minst bekend is van alle boeddhistische stromingen. Wij kennen de Japanse zen, de Tibetaanse zen, de Theravada, de nieuwe, eigentijdse westerse zen, maar de richting uit het land met de grootste verspreiding van het mahayanaboeddhisme bleef, vreemd genoeg, buiten ons blikveld. Dit Chinese chanboeddhisme is niet beter dan de andere richtingen, maar anders. Het is zeker een stem die gehoord moet worden. En de tekst die als basis diende voor dit boek staat, zoals ik hoop aan te tonen, helemaal in het centrum van deze traditie.

In Japan wordt het Chinese zenboeddhisme weleens, enigszins denigrerend, het Hua Yen-boeddhisme genoemd, vanwege de centrale plaats die deze tekst daar inneemt. Hua Yen is de Chinese naam voor Avatamsaka. In feite betekent deze naam ‘bloemenkrans’, een vrije vertaling van wat in het boeddhisme bedoeld is met *pratitya samudpada*, de *‘interdependent co-origination’*,

de levende onderlinge samenhang van alles en iedereen als uitdrukking van compassie, bewogenheid, inzet, grenzeloze hoop en absoluut vertrouwen in de verlossing van alles en iedereen.

Om enig idee te krijgen van de omvang van het boeddhisme in China zoals het leefde tot de communistische machtsovername in 1949, kunnen we terecht bij het standaardwerk over het Chinese boeddhisme van Holmes Welch. Daarin staat dat er in 1949 in China een half miljoen kloosters met méér dan 2500 monniken of monialen waren. Daarnaast bestonden er nog talrijke bloeiende lekenbewegingen en nieuwe richtingen, de zogenaamde Buddhist Revival. Misschien kunnen deze getallen ons iets suggereren over de enorme omvang van wat er in China leefde aan boeddhisme.

Vanaf 1950 tot halverwege de jaren negentig van de vorige eeuw werden de meeste kloosters gesloten en werd er door het communistische bewind alles aan gedaan om het boeddhisme terug te dringen. Een openlijke herleving kon pas de laatste vijftien jaar op gang komen en die herleving lijkt veelbelovend.

Terug naar het feit dat dit bij ons nog de minst bekende stroming van het boeddhisme is. Ooit was dit toch anders. In het begin van de vorige eeuw heeft Karl Ludwig Reichelt er bijvoorbeeld uitvoerig over geschreven. Reichelt was een christelijk theoloog die zijn halve leven in China werkte. Hij bestudeerde het Chinese boeddhisme grondig en had er grote bewondering voor. Op de titelpagina gaf hij zelfs in twee talen een motto mee dat voor hem het meest verband houdt met dit Chinese boeddhisme: Pú Chi Chung Shêng; de verlossing van al wat leeft...

Reichelt zegt hierover verder:

'Op talloze manieren wordt duidelijk hoe alle wegen van het Chinese mahayanaboeddhisme uitkomen bij die ene grote

opvatting over een universele verlossing, die wordt voorvoeld, die wordt verhoopt, die het grote antwoord zal geven op alle verlangen en verwachting. (...) Als de beroemde woorden van Justinus de Martelaar over Christus als de Logos Spermatikos (de Logos die als kiemzaad achter alle religieuze verlossingswegen ligt) ergens van toepassing zijn, dan is het ongetwijfeld hier, in het Chinese boeddhisme. En als dat zo is, dan staan wij hier op heilige grond. Dan zal dit Chinese boeddhisme op een eigen, bijzondere wijze zijn plaats vinden in de universele Logostempel, waar namen en symbolen verdwenen zijn en de enige, diepste werkelijkheid heerst.'

In het Chinese boeddhisme wordt juist daarom 'de eerste gelofte van de Bodhisattva' beschouwd als de belangrijkste expressie van het boeddhisme. Deze 'eerste gelofte' wordt niet alleen in alle kloosters, maar ook in alle boeddhistische gemeenschappen buiten de kloosters dagelijks herhaald. Die gelofte luidt: 'Hoe talloos de levende wezens ook zijn, ik beloof ze alle te bevrijden.' Dit zijn precies de woorden die Reichelt in zijn boek over het Chinese boeddhisme als motto gebruikt. De formulering alleen al van deze gelofte laat zien dat dit in wezen een onmogelijke toezegging is, een totale paradox. Wij voelen ons zelfs vaak al onmachtig om diegenen te helpen die ons het meest dierbaar en het meest nabij zijn. En toch wordt deze belofte elke keer opnieuw weer uitgesproken, vanuit de diepste grond in onszelf, die ver voorbij de mogelijkheden reikt van ons eigen ik.

Soms wordt die diepste grond in de Chinese traditie uitgebeeld als de archetypische gestalte van 'een Ander', tot wie wij ons kunnen richten, die Ander die ons hoort en die alles en iedereen redt zal. Zulke archetypische gestalten zijn in China onder andere Amida Boeddha, de Boeddha van het Onmetelijke Licht, en voor-

al Kuan Yin, een vrouwelijk gestalte van grenzeloos mededogen, die – iets waar vaak op gewezen is – zeer sterk overeenkomt met het beeld van Maria, de Moeder Gods in de rooms-katholieke en de orthodoxe traditie.

In andere teksten gaat het niet zozeer over een ander, maar eerder over een genadevolle werking in ons allemaal, waardoor een absolute en onvoorwaardelijke solidariteit mogelijk wordt, waarbij heel de mensheid, heel de werkelijkheid als het ware één oneindig groot vangnet vormt, waar niemand uit kan vallen.

De bekendste en belangrijkste van deze teksten van het Chinese boeddhisme is de Avatamsaka Sutra, waarover Edel Maex in zijn boek schrijft. Het indrukwekkende einde van deze sutra wordt dagelijks gezongen in alle kloosters, en bijvoorbeeld ook in onze eigen Maha Karuna-groepering. De Avatamsaka Sutra wordt traditioneel ingeluid met de woorden:

‘Het grote mededogen is de essentie van de meditatie. Het is haar lichaam, haar bron en haar middel om zich in heel het universum te verspreiden. Zonder dit grote hart van liefde en mededogen is de meditatie, hoe verheven die in andere opzichten ook mag zijn, uiteindelijk van geen enkele waarde.’

Daarna gaat de tekst verder met de wel twintig keer herhaalde benadrukking dat juist het schijnbaar zo machteloze ‘zitten’ in de meditatie, het zitten in stilte en aandacht, de plaats is waar wij ons zo verbinden met allen en alles...

Het zitten in stilte en aandacht heeft echter niet alléén betrekking op de formele meditatie. Het verwijst evenzeer naar de beperkte plek waar het leven ons neergezet heeft en waaruit we soms uit alle macht los willen. Maar we zullen het met die kleine ruimte moeten doen: ‘Dit is de plaats!’ – de beginwoorden van de

regel die meer dan twintig keer herhaald wordt – om die menselijkerwijs onmogelijke eerste gelofte tot uitdrukking te brengen, en wel zonder dat we de samenhang kunnen zien tussen ons zeer begrensde en onvolkomen blijvende handelen en de grenzeloze gelofte die we uitspreken.

Ja, het klinkt op het eerste gezicht of bij het eerste gehoor allemaal wel mooi en vanzelfsprekend. Maar het is moeilijk om dit werkelijk in onszelf levend te houden. Dat laat ons bijvoorbeeld het getuigenis zien van Hisamatsu Shin'ichi, filosoof van de beroemde Kyotoschool en belangrijkste hedendaagse criticus en vernieuwer van het Japanse zenboeddhisme. Hisamatsu beschrijft verscheidene keren – en dat getuigt van een ontroerende eerlijkheid – hoe moeilijk het voor hemzelf was dit alles en die eerste gelofte een plek te geven in zijn hart en levend te laten worden. Omdat veel westerse belangstellenden voor het boeddhisme diezelfde moeilijkheid zullen (h)erkennen, zal ik wat Hisamatsu hierover schrijft uitvoerig citeren. Hij schrijft:

'Ik zou de vraag willen stellen of we wel echt geleden hebben, zowel in de dieptedimensie – lijden aan de ondraaglijke bodemloosheid, aan het "nihil" op de bodem van ons bestaan – alsook in de horizontale dimensie: het lijden aan de wereld, de gewone vormen van lijden, het psychisch lijden, het maatschappelijk lijden, de onrechtvaardigheid. Ik wil mijzelf die vraag stellen. En ik wil die vraag aan de gehele mensheid stellen. Want hoe volledig iemands beoefening of ontwikkeling in de boeddhistische meditatie ook mag zijn, als zo iemand niet om anderen geeft, blijft hij een uiterst koud persoon. Zo iemand is nog absoluut niet klaar met zijn of haar beoefening, nee, een hart vol mededogen is noodzakelijk voor de vervolmaking van onze beoefening. Zonder het verlangen om de andere te ver-

lossen en dit in de meest wezenlijke en diepste zin bij de beoefening te betrekken, kan niemand beschouwd worden als verlost. Sterker nog: dan kan hij dat zelfs niet nastreven. Maar ook binnen de religieuze praktijk van de zenbeoefening blijkt het heel moeilijk te zijn om vanaf het eerste begin werkelijk diep op anderen betrokken te zijn. Men is vooral bezig met de eigen situatie. Deze houding is wijdverspreid. Zelfs onder degenen die serieus oefenen.'

'In het verleden dacht ik zelf ook dat mijn eigen beoefening op de eerste plaats kwam. Ik ging ervan uit dat ik het "later" wel voor die anderen zou doen. Het leek me ondenkbaar dat je voor anderen zou kunnen beginnen met oefenen. Ik was ervan overtuigd dat ik eerst aan mijn eigen oefenen moest werken. Ik begreep de eerste regel niet van de geloften van de bodhisattva: "Hoe talloos de levende wezens ook zijn, ik beloof ze alle te bevrijden." Werkelijk, de zin van deze eerste regel kon ik aanvankelijk totaal niet vatten. Het was zelfs zo dat ik de hele boeddhistische gelofte pas vanaf de tweede regel las. Ik vond dat ik "hoe talloos de levende wezens ook zijn, ik beloof ze alle te bevrijden" op geen enkele manier kon uitspreken zolang ik dat voor mezelf nog niet had verwezenlijkt. Telkens wanneer ik de vier geloften van de bodhisattva las, bewaarde ik die eerste regel voor de toekomst... Maar later ging ik me beetje bij beetje realiseren dat deze gelofte juist aan het begin moet staan. Ik realiseerde me dat de beoefening juist gedaan moet worden voor alle mensen. De echte beoefening begint pas dan, als we inzien dat bevrijding en vervulling van het boeddhistisch Pad besloten liggen in het nastreven van precies deze eerste gelofte. In het boeddhisme wordt gezegd dat het oefenen voor jezelf een eindpunt kent, terwijl het Grote Mededogen onuitputtelijk is. Oefenen voor de ander is eeuwig en grenzeloos.

Dit onuitputtelijke mededogen is de basis voor de gelofte van mededogen in heel het mahayanaboeddisme.’

‘Ik zou willen dat we allemaal zo’n hart zouden hebben. Maar wanneer ik over mijn eigen verleden nadenk, dan besef ik dat ik eigenlijk niet in de positie verkeer om anderen hiertoe aan te sporen. En toch: het is cruciaal om zo’n hart te hebben, zo’n verlangen te koesteren en zo’n gelofte van mededogen uit te spreken. We moeten de betrokkenheid op alle anderen er vanaf het allereerste moment bij betrekken. Het zou ons innigste verlangen moeten zijn een diep en mededogend hart te hebben. En het allerdiepste en meest mededogende hart is Gods liefde of Boeddha’s mededogen.’

Edel Maex laat in zijn boek zien dat hij de gave bezit om de boodschap van de Avatamsaka Sutra, waarin precies die eerste gelofte van de bodhisattva centraal staat, in een even heldere als bewogen taal en op een oorspronkelijke wijze naar onze eigen tijd en cultuur te vertalen. Die vertaling, of beter gezegd duiding, binnen onze eigen cultuur is een noodzakelijke voorwaarde om toegang te krijgen tot de betekenis achter de woorden die in de oorspronkelijke tekst worden gebruikt. Laten we niet vergeten dat alle boeddhistische soetra’s stammen uit een tijdperk en een biotoop die nog maar enkele decennia geleden voor ons nauwelijks toegankelijk waren. Er worden woorden en uitdrukkingen in gebruikt die ons op het eerste gezicht dikwijls vreemd en zelfs onbegrijpelijk lijken.

In onze sangha zingen we al zo’n vijftintig jaar lang soetra’s uit onze Chinese traditie. Toch blijken ze, ook voor deelnemers die intussen toch een grote vertrouwdheid hebben met onze gang van zaken, lange tijd ontoegankelijk. Pas bij het lezen van een eigentijdse benadering blijkt er soms echter een nieuw licht

op te vallen. Het volgende citaat, afkomstig van een brief die ik hierover ooit kreeg, vat dit pittig samen.

‘Het is wonderlijk: alles wat ik tot nu toe gehoord en gelezen heb over soetra’s en boeddhistische teksten heb ik gelaten ondergaan. Niet omdat ze mijn keuze waren, maar omdat ze er nu eenmaal bij hoorden en voor anderen kennelijk wel een toegangsweg vormden. Er waren zo veel andere woorden die mij raakten, dat ik deze “luis in de pels” braaf heb verdragen. En nu... word ik opeens geraakt door een perspectief dat ik niet eerder zo gevoeld heb.... Het is zoiets als: “ooh, dít wordt er dus mee bedoeld... Ja, natuurlijk!” De kloof tussen die teksten en mijn eigen kaders bleek kennelijk veel kleiner, en die teksten bleken een veel grotere reikwijdte te hebben dan ik er ooit in gezien heb.’

Deze spontane ontboezeming laat duidelijk zien dat je eerst de deur moet openen naar een beter verstaan van de context waarin een tekst thuishoort, voordat we er innerlijk geraakt door kunnen worden. Dat zal ook in de nabije toekomst nog veel tijd, geduld, kennis en innerlijke betrokkenheid vragen van de ‘vertalers’. En dan kan het wonderlijke feest van herkenning plaatsvinden dat in het bovenstaande citaat beschreven wordt, waarbij een tekst niet alleen tot leven komt, maar ook ontdekt wordt als de resonantie van iets waarvan we wellicht al een vaag vermoeden hadden, maar waarvoor we zelf geen woorden konden vinden. Wat Edel Maex in zijn boek aanreikt, is ook voor mij persoonlijk zo’n feest van herkenning. Ik ben hem dan ook dankbaar voor zijn getuigenis.

Ton Lathouwers

INLEIDING

‘Wat bezielt jou?’ vroeg iemand mij.

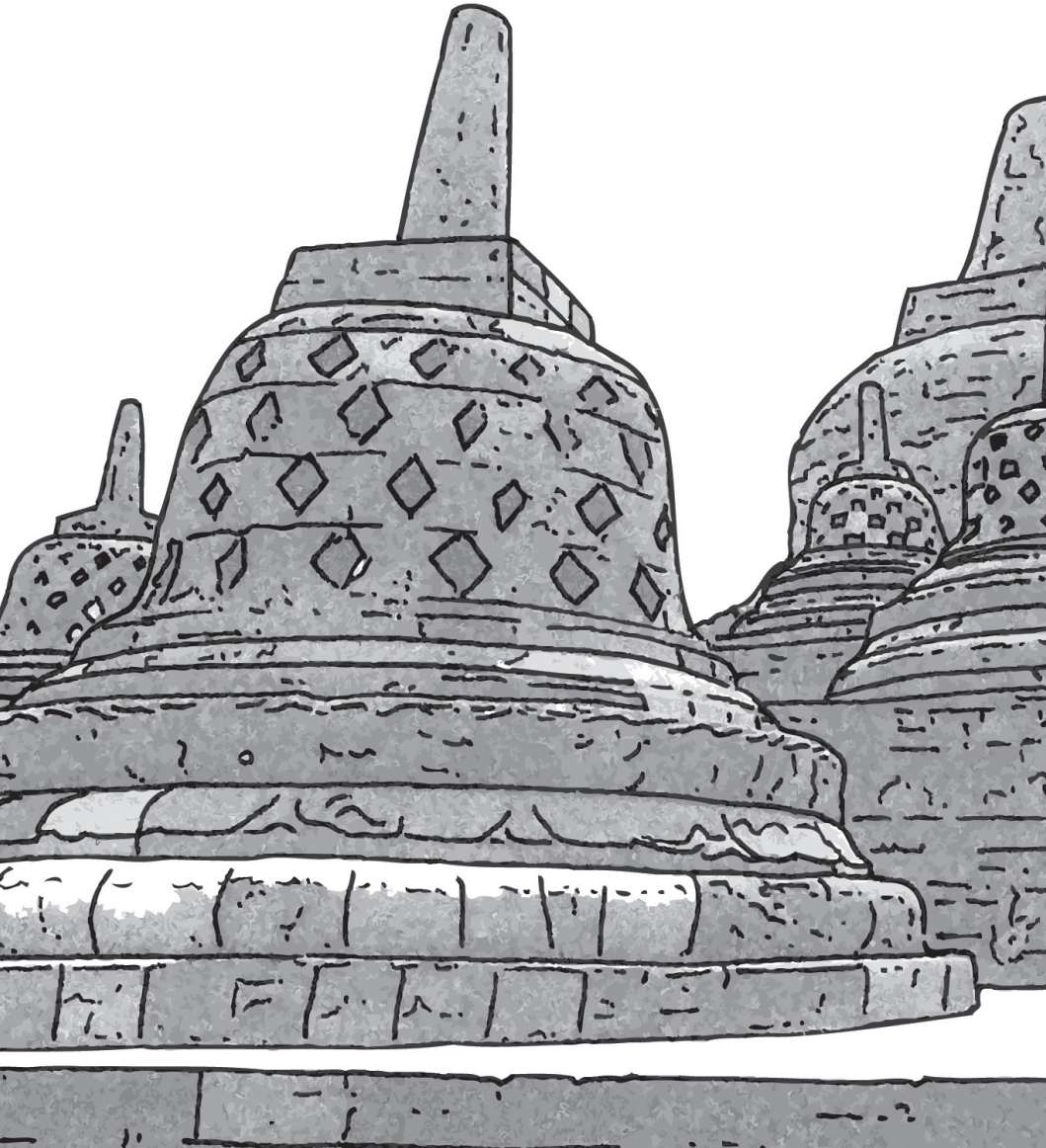
‘Ontroering’ was het eerste woord dat bij mij opkwam. Als iets mij bezielt, is het wel de ontroering van al die ontmoetingen, met al die mensen. Ik zit in de begenadigde positie waarin ik dag in dag uit mensen mag ontmoeten. Waarin ik mensen in hun pijn en verdriet zie, maar nog veel meer dan dat in hun schoonheid, soms tegen de schijn in van het tegendeel. Er is ooit een tijd geweest dat ik mij heel eenzaam voelde. Al die ontmoetingen hebben mij doen beseffen hoe verbonden we zijn.

Zen, zoals ik het ooit geleerd heb, is voor mij de zuiverste expressie van die schoonheid en van die verbondenheid.

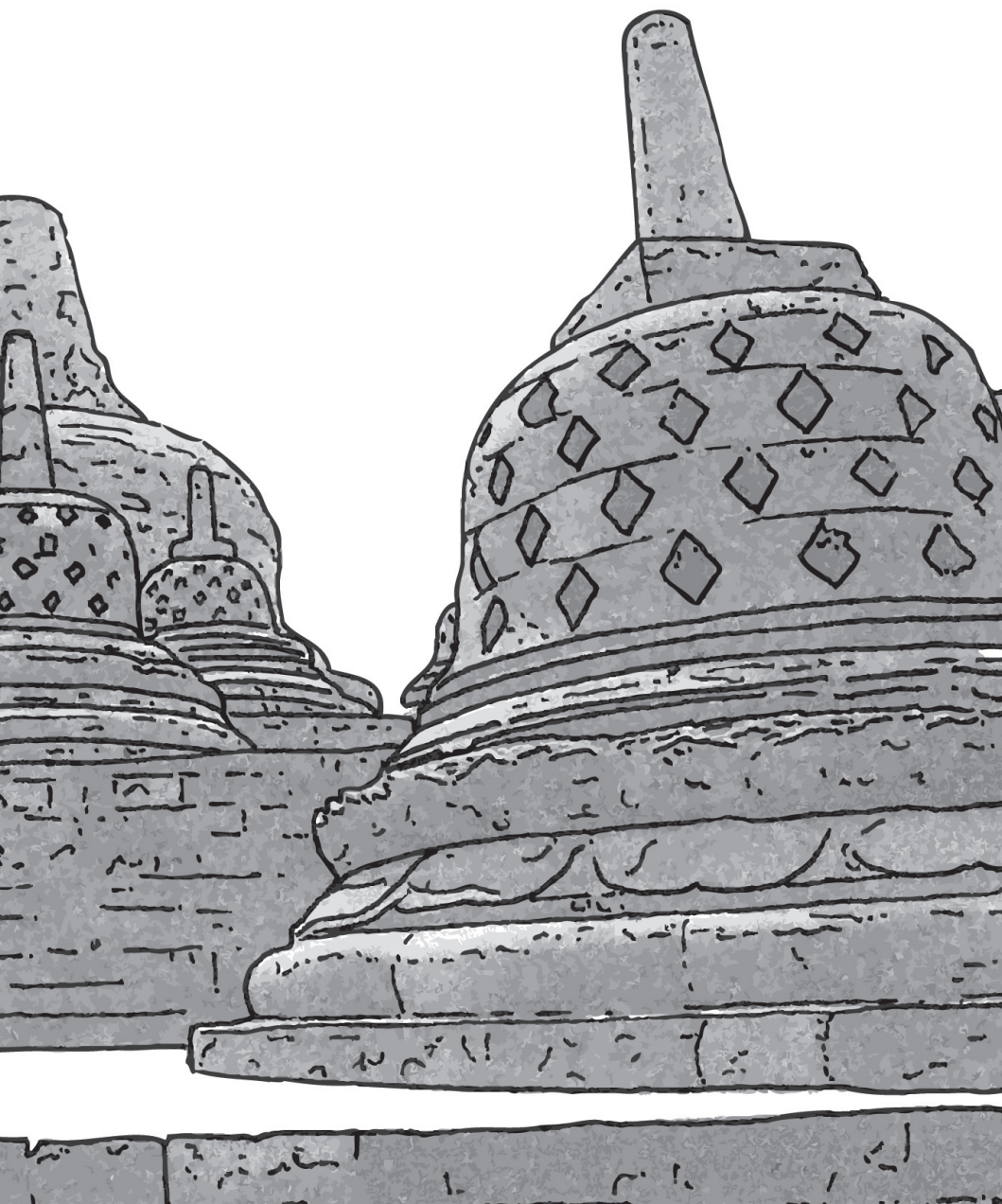
Er is nog een tweede motief, dat logischerwijs uit het eerste voortvloeit: een diep besef van kwetsbaarheid, zeker waar het over menselijke verbondenheid en schoonheid gaat. Geen pijn gaat dieper dan gekwetst te worden in je ziel, in de intimiteit van je spiritualiteit. Daarom benoem ik ook de valkuilen. Ik ben er zelf het slechte voorbeeld van. Ik ben er zelf al te vaak in gelopen. Uit onzekerheid zoeken we het buiten ons en gaan we leraren, opvattingen en praktijken idealiseren in plaats van te beseffen dat het er allemaal al is, in overvloed, hier, op deze plaats.

De teksten in dit boek zijn ontstaan als toespraken voor onze zengroep in Antwerpen. Voor mij is er nooit een wezenlijk verschil geweest tussen zen en mindfulness. Enkel de context en de stijl zijn anders. Mindfulnessstraining is voor mij maar een manier om wat ik in zen ontdekt heb, ook buiten de zencontext te kunnen doorgeven. Daarom gaan deze teksten vanzelfsprekend over beide.

Ontroering, schoonheid, verbondenheid, mededogen, vrijheid en vreugde, daar gaat het over.

HET PERFECTE PAD

EEN VEELHEID AAN PRAKTIJKEN

Als we bij zenmeditatie of mindfulnesstraining gaan zitten (of liggen, staan, lopen...), wat is dan onze praktijk? Waar doen we het voor? Wat is ons doel? Of heeft het geen doel? Maar waarom zouden we het dan doen? En hoe verhoudt onze praktijk zich tot ons dagelijks leven? Of staat meditatie daar zo veel mogelijk los van?

Meditatie is niet één ding, en er zijn dus verschillende antwoorden mogelijk. Daarom is het zo moeilijk om over 'meditatie' te spreken. Want over welke praktijk hebben we het dan precies? Hoe kunnen we die verschillende praktijken benoemen en ordenen?

Deze vraag is al heel oud. Toen het boeddhisme vanuit India China binnensijpelde, leerden de Chinezen verschillende teksten, theorieën en praktijken kennen die elkaar zelfs vaak ronduit tegenspraken. In pogingen om de verscheidenheid te ordenen werden er diverse classificatiesystemen ontwikkeld. Hieruit ontstonden de verschillende Chinese boeddhistische tradities, elk met een eigen classificatiesysteem. Deze systemen waren meestal hiërarchisch, dus van hoog naar laag. Uiteraard stond de eigen traditie bovenaan op de ladder. Tegelijkertijd was er het besef dat als je de laagste treden van de ladder weglaat, je geen

ladder meer hebt. De laagste treden van de ladder zijn niet minder belangrijk dan de hoogste.

Wat ons hier interesseert, zijn twee belangrijke lijnen volgens welke deze ordening gebeurde.

De eerste lijn loopt van geleidelijk naar onmiddellijk. Het *geleidelijke pad* gaat ervan uit dat je door oefening tot ontwaken kunt komen. Die oefening kan meditatie zijn, tekststudie, een bepaald ritueel of mindful de afwas doen... Het idee is dat hoe meer en hoe intenser je oefent, hoe verder je komt op het pad naar ontwaken.

Een risico van dit pad is dat je allerlei vaardigheden en kennis ontwikkelt, dat je je eindeloos blijft ontwikkelen en daarbij eindeloos aan de echte kwestie – ontwaken – voorbijgaat.

Het *plotselinge of onmiddellijke pad* gaat ervan uit dat ontwaken niet afhankelijk kan zijn van voorwaarden en oorzaken en dus niet geleidelijk kan worden gerealiseerd. Een heel bekende koan gaat over Kyogen. Hij beseft dat hij ondanks jaren oefenen niets heeft bereikt. Ontgoocheld trekt hij zich terug in een kleine tempel, waar hij het graf van zijn overleden leraar onderhoudt. Op een dag bij het vegen ketst hij met zijn bezem een steentje tegen een bamboetak. En *pok!*, bij het horen van het geluid, komt hij plotseling tot ontwaken.

Koans zijn korte zenverhalen.

Belangrijke Chinese filosofen zoals Confucius en Zhuangzi hebben hun ideeën nooit in lange betogen uiteengezet. Hun inzichten zijn opgetekend in de vorm van korte interacties, meestal tussen een leerling en een leraar of tussen rivaliserende leraren. Toen het boeddhisme naar China kwam, ontstond de behoefte om de dharma (de leer van de Boeddha) ook in deze typisch Chinese vorm weer te geven. Zo kwamen

de koanverzamelingen tot stand.

Koans zijn vaak uitdagend en paradoxaal geformuleerd. Ze nodigen uit om bekende denkkaders los te laten.

De bekendste koanverzameling is wellicht de Wumenguan (Mumonkan), letterlijk de 'poortloze poort'.

Koans worden in zen soms gebruikt als didactisch hulpmiddel. De leerling wordt dan gevraagd de essentie van de koan uit te drukken.

Dit verhaal biedt stof voor interessante discussies. Is oefening dan totaal overbodig, of bereidt oefening toch de weg? Was Kyogen ook tot ontwaken gekomen als hij tot voor de fatale veeg met zijn bezem een liederlijk leven had geleid? En wat na de ervaring? Houdt het verhaal op bij het ontwaken of begint het dan pas? Wie van paradoxen houdt, vindt hier zeker zijn gading.

Ook het onmiddellijke pad is niet zonder risico's. Om te beginnen is er het gevaar dat je levenslang blijft wachten op die ene ervaring die maar niet komt – zoals je kunt wachten op de ridder op zijn witte paard. Er is geen enkele garantie op een happy end zoals in Kyogens sprookje.

Als je wel een diepe plotselinge ervaring meemaakt, is er het gevaar dat je gaat denken dat je iets bijzonders hebt meegeemaakt, iets wat je onderscheidt van de rest van de mensheid, misschien zelfs iets wat je beter maakt. Nog gevaarlijker wordt het als je gaat denken dat deze ervaring je legitimeert om als leraar toewijding en onderwerping van anderen te eisen om ook hen tot ontwaken te brengen. En echt gevaarlijk wordt het als anderen ook bereid zijn dat te geloven.

Het houdt niet op bij het geleidelijke en het onmiddellijke pad. Er is ook nog het *perfecte pad*. Dit pad gaat ervan uit dat er niets te bereiken is omdat iedereen van nature al perfect ontwaakt is.

Een ander klassiek zenverhaal is dat van Mazu, die in meditatie zit. 'Wat ben je aan het doen?' vraagt zijn leraar Nanyue. Mazu antwoordt dat hij een boeddha wil worden. Daarop neemt Nanyue een kiezelsteen en begint er met zijn mouw over te vegen. 'Wat bent u nu aan het doen?' vraagt Mazu. 'Ik wil er een diamant van maken', antwoordt Nanyue.

Waarom zou een kiezelsteen een diamant moeten worden als hij al een perfecte kiezelsteen is? Dit besef maakt het perfecte pad niet alleen maar het pad van de diepste wijsheid, maar ook dat van het diepste mededogen.

Veel teksten komen uit bij dit perfecte pad. Of het nu Dogen is, die zegt dat meditatie niet de weg is naar ontwaken maar het ontwaken zelf, of de parabels van de Lotus Sutra, die telkens opnieuw vertellen dat de grote schat al in ons bezit is en altijd al geweest is – of we dat nu beseffen of niet – of Shinran, de stichter van een van de belangrijkste Reine Landscholen, die stelt dat als zelfs de goeden gered zijn, hoeveel te meer dan de kwaden.

Het is wat Masao Abe bij zijn eerste ontmoeting tegen Ton Lathouwers zei: *'You are accepted just as you are.'* Of wat Ton Lathouwers zelf steeds herhaalt: 'Je kunt er niet uit vallen.'

Maar ook het perfecte pad heeft zijn valkuilen. Stel dat je van een intensieve retraite thuiskomt met de vaste overtuiging dat je nu perfect bent... Laten we hopen dat je huisgenoten je dan snel weer met je twee voeten op de grond weten te zetten.

Shinran gebruikt een prachtig en beklijvend beeld om de verschillende paden te verduidelijken. Een worm zit opgesloten in een bamboestengel en verlangt naar het licht. Hij kan het licht bereiken door in de lengterichting te gaan knagen. Zo baant hij zich een weg van knoop naar knoop, van de ene donkere holte naar

Dogen (Japan, 13de eeuw) was de stichter van de Japanse sotozen. Hij wordt niet alleen binnen het boeddhisme, maar algemeen erkend als een van de grootste filosofen.

Shinran (Japan, 13de eeuw) is de grondlegger van een van de belangrijkste scholen in het Reine Landboeddhisme. In China was dit geen aparte traditie, maar was het een onderdeel van verscheidene tradities, ook van zen. Pas in Japan werd het een aparte traditie.

Masao Abe (Japan, 20ste eeuw) was een belangrijke en internationaal bekende zenfilosoof. Hij was bijzonder actief in de interreligieuze dialoog.

Ton Lathouwers is een hedendaagse Nederlandse zenleraar. Hij kwam in contact met zen via Masao Abe. In 1987 kreeg hij zelf autorisatie als chan(zen)leraar in Indonesië van de Chinese chanmeester Teh Cheng.